

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Nástroje islámského finančnictví
Natali Byrouti

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Nástroje islámského finančnictví

Natali Byrouti

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Obsah

ÚVOD.....	5
1 ÚROK U NEMUSLIMŮ	8
2 ISLÁM.....	11
3 ISLÁMSKÉ FINANCE	13
3.1 Historie finančnictví na Blízkém východě	13
3.2 Historie islámského finančnictví na Blízkém východě	13
3.3 Základní principy islámských financí	22
4 NÁSTROJE ISLÁMSKÉHO FINANČNICTVÍ	31
4.1 Nástroje islámského bankovníctví	31
4.1.1 Mudáraba	32
4.1.2 Mušáraka.....	35
4.1.3 Murábaha	38
4.1.4 Idžara.....	39
4.1.5 Qard hasan.....	41
4.1.6 Istisná‘ a baj‘ salám	42
4.2 Nástroje islámského pojišťovnictví	43
4.2.1 Takaful.....	43
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	47
RESUMÉ	50

ÚVOD

Svět už snad nemůže být více globalizován, jako je tomu dnes. Internet, vyspělé technologie a rychlá moderní doprava propojily svět a národy do takové míry, že není problém sledovat online dění z míst na tisíce kilometrů vzdálených, či se na nich za pár hodin rovnou ocitnout. Dostupnost cestování, možnost volného pohybu a společný mezinárodní jazyk, angličtina, do jisté míry mažou rozdíly mezi lidmi. Přesto je ve světové společnosti jeden rozlišující a staletí přetrvávající faktor, který se zvláště nyní, opět dostává významně na povrch a výrazně ovlivňuje vzájemné vnímání všech lidí světa. Tímto prvkem je náboženství. Na vlně tradic, častokrát pod rouškou represí, ať ze strany státních režimů či jiných vládnoucích majorit, si jej po staletí dokázali lidé předávat až do dnešní moderní doby a právě dnes ho mnozí, paradoxně mnohdy nevěřící, používají jako nástroj pro rozdělování společnosti. Často rozdělování velmi nešťastné, na dobrou a zlou, nebezpečnou společnost, kdy podle nás, Evropanů, křesťanství zastává roli dobra a islám roli zla. Toto přesvědčení vychází pouze ze zjevné neznalosti islámu. V současné době čítá islám asi 1,5 miliardy muslimů po celém světě. Je tedy druhým nejrozšířenějším a zároveň nejvíce vzrůstajícím náboženstvím na světě. Paralelně s tímto faktem se i islámské bankovníctví, založené na etických principech, stává jedním z nejrychleji se rozvíjejících bankovníctví světa. Islám a islámské právo není teritoriální záležitost, uplatňuje se ve státech, kde převažuje muslimská populace,¹ ale v dnešní době, díky globalizaci či migraci obyvatel, se některé islámské prvky, v čele s islámským bankovníctvím, jehož podstatou je zákaz úroku, uchytily také v Evropě či Spojených státech amerických. Ve zcela neislámských zemích se poměrně často můžeme setkat s islámským právem, například při uzavírání mezinárodních obchodů. Smlouvy mezi islámskými a

¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 11.

neislámskými subjekty se řídí právem, které si partneři zvolí. V případě takto smíšeného obchodu je to často právo islámské, kterým se kontrakt řídí.²

Svou prací, ve které stručně představuji islám, ale hlavně se zabývám islámskými bankovními principy a nástroji, které je, z výše uvedených důvodů, nutné znát, bych chtěla napomoci k většímu porozumění islámu, zvláště v bankovní oblasti a tím také přispět k větší toleranci a otevřenosti k lidem, o kterých každý den slýcháme mnoho, avšak víme tak málo.

Cílem práce je zmapování historického vývoje a náboženského pozadí tématu, vymezení základních pojmů, analýza principů islámského bankovníctví a následné popsání, jak fungují nástroje islámského finančnictví, které jsou na těchto principech postaveny. Práce hledá odpovědi na otázky: Co je islámská banka? Proč je v islámském finančnictví zakázán úrok? Jaké jsou principy islámského finančnictví? Jaké jsou nástroje islámského finančnictví? Cenným zdrojem informací mi při hledání odpovědí byla kniha Gabriely Weberové Babulíkové *Islámská ekonomie a bankovníctví (2001)*. Tématem mé práce je především hledisko islámského práva, nikoli ekonomie.

První kapitola okrajově popisuje, jakým způsobem přistupují k úroku ostatní monoteistická světová náboženství. Druhá kapitola se stručně zabývá islámským náboženstvím, tj. jeho vznikem, Koránem a právem *šarí'a*.

Třetí kapitola vymezuje pojem islámské finance a zasazuje ho do historického vývoje bankovníctví na Blízkém východě. Podrobně rozebírá teoretická východiska Muhammada Bábira as-Sadra a v závěru představuje a analyzuje principy islámských financí.

² Ibid., s. 13.

Čtvrtá kapitola se podrobně věnuje nástrojům islámského finančnictví. Rozebírá pravidla jejich fungování, uvádí praktické příklady a srovnává je s některými produkty konvenčního bankovníctví. Závěr práce tvoří krátké shrnutí tématu.

Bakalářská práce je zpracována na základě shromáždění a analýzy primárních a sekundárních pramenů. Dále jsou v práci použity komparativní a deskriptivní metody zkoumání. Práce se opírá o dostupné knižní a internetové zdroje v českém a anglickém jazyce.

1 ÚROK U NEMUSLIMŮ

Úrok ve starověku

Úvěrové hospodářství existovalo již ve starověku, svědčí o tom dokumenty ze starého Babylónu či Říma.³ Již tehdy rozlišovali mezi úrokem a lichvou, přičemž se bránili především lichvě, která představuje nepřiměřený, přehnaný úrok, jehož vynucování mohlo vést až k zotročení dlužníka. Tento trest se praktikoval především v Římě, kde používali úrok běžně. S rozvojem obchodu přinesli Řekové úrok do Egypta, díky zákonu stanovujícím, že úrok nesmí být v žádném případě vyšší, než zapůjčená částka, tam neměl úrok pro dlužníky tak devastující následky.⁴

Úrok v judaismu

Se zákazem lichvy se v historii nejprve setkáváme u judaismu a křesťanství, ze kterých islám bezpochyby vychází. Židé i křesťané měli úrok a lichvu zakázanou v obchodování mezi sebou. Tento zákaz je uveden ve Starém zákoně hned na několika místech: *Nebudeš od něho (bratra) brát lichvářský úrok, ale budeš se bát svého Boha...(Lv 25:36)*

Svému bratru nebudeš půjčovat na úrok, na žádný úrok ani za stříbro ani za pokrm ani za cokoliv, co se půjčuje na úrok. Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, požehnal ve všem, k čemu přiložíš svou ruku na zemi,...(Dt 23:20–21)

Jestliže půjčíš stříbro někomu z mého lidu, zchudlému, který je s tebou, nebudeš se k němu chovat jako lichvář, neuložíš mu úrok. (Ex 22:25)

³ PĚKNÝ, T. (1993): *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 204.

⁴ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 13-14.

Židé si pojem „bratr“ vyložili jako souvěrec, tedy usoudili, že ostatním na úrok půjčovat lze. Židé, především ti v diaspoře, byli specifickou společenskou skupinou, které majorita a dějinné souvislosti nedaly na vybranou, než se zabývat obchodní činností. V průběhu 12. a 13. století se pro Židy v západní a střední Evropě, stal úvěrový obchod hlavním zdrojem obživy.⁵ Na úplném zákazu úroku však trvají ortodoxní Židé v Izraeli, kde pro ně vznikly bezúročné banky.⁶

Úrok v křesťanství

Postoj k úroku v křesťanství vychází z Nového zákona: *Půjčujete-li těm, u nichž je naděje, že vám to vrátí, můžete za to čekat Boží uznání? ...půjčujte a nic nečekejte zpět. A vaše odměna bude hojná: budete syny Nejvyššího,...(Lukáš 6:34–35)*

V křesťanském středověku byl institut úroku nejvíce vyhrocen, za lichvu se považovalo každé navýšení, jež si počítal věřitel nad jistinu úvěru. Půjčování na úrok bylo oficiálně vyhlášeno za nemorální činnost, za hřích, porušující božské příkazy. Důvodem odmítání lichvy bylo, hlavně to, že umožňuje „bezpracný“ zisk. Proti lichvářům se církev ostře vyhranila na 3. lateránském koncilu roku 1179 v Římě, kdy je vyřadila z ideje křesťanského společenství. Úplný zákaz úroku byl ustanoven na 5. lateránském koncilu roku 1517. Husitské zákonodárství přísně zakazovalo jakoukoliv formu úroku. Jan Hus lichvu dokonce považoval za hřích „těžší než smrtelný“. ⁷Roku 1745 byla vydaná encyklika papežem Benediktem XIV. odsuzující přijímání úroku a pojednávající o tom, že jeho oprávnění je třeba prokazovat případ od případu. Kodex církevního práva vydaný roku 1917 říká, že za půjčku věci, která bude ve stejném množství i druhu vrácena, nelze požadovat žádný zisk. Obrat přinesl až papež Pius XII. když prohlásil, že bankéři si „vydělávají na své živobytí čestným

⁵ PĚKNÝ, T. (1993): *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 203, 212.

⁶ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 16.

⁷ PĚKNÝ, T. (1993): *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 204–207.

způsobem“; avšak oficiálně schválený se stává úrok až v roce 1983 Kodexem církevního práva vydaný papežem Janem Pavlem II.⁸

Doba předislámská

V době předislámské uctívali Arabové astrální božstva a personifikované přírodní síly.⁹ Pro předislámské Araby byl charakteristický kočovný způsob života, na svých cestách se věnovali především směnnému obchodu a lichvu znali pouze jako odklad splatnosti dluhu. Nebyl-li dlužník schopen vrátit dluh v předem stanoveném datu, byla mu splatnost prodloužena, avšak dlužná částka zdvojnásobena. Pokud měl dlužník peníze na vrácení půjčky, věřitel nepožadoval žádné extra navýšení. Opětovaným odkládáním dluhu se dlužník mohl dostat až do otroctví.¹⁰

⁸ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 17.

⁹ KROPÁČEK, L. (2011): *Duchovní cesty islámu*, s. 10.

¹⁰ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 18.

2 ISLÁM

Vznik islámu

Islám vstoupil do dějin jako třetí, nejmladší monoteistické náboženství světa na počátku 7. století n. l. na území Arabského poloostrova. Jeho vznik a rozmach vyvolal ve světových dějinách trvalou a zásadní změnu. Islám se stal téměř okamžitě základem společenského a politického života zemí Blízkého východu.¹¹ Zakladatelem islámu je Prorok Muhammad, jemuž byla od roku 610 n. l. zvěstována Boží vůle, skrze archanděla Gabriela. Ta byla později, po jeho smrti, sepsána do svaté knihy Koránu, který spolu se sunnou, výroky a činy Proroka, tvoří primární prameny islámu.¹²

Korán

Korán má 114 kapitol, tzv. *súr*, nesoucí jednotlivé názvy, ke kterým bylo později přiřazeno i číselné označení.¹³ Kapitoly jsou mechanicky seřazeny od nejdelší po nejkratší, výjimku tvoří první kapitola *Fátíha* „Otvíratelka Knihy“, za jejího autora je někdy považován sám Prorok Muhammad a postupem času se stala každodenní součástí modliteb věřících.¹⁴ Jednotlivé kapitoly začínají *basmalou* tj. slovy *Bismi 'lláhi 'r-rahmání 'r-rahím* „Ve jménu Boha milosrdného, slitovného“. Výjimku tvoří kapitola devátá, neboť byla dříve s největší pravděpodobností součástí kapitoly osmé, *basmalu* postrádá. *Basmala*, původně nejspíše dělítko mezi kapitolami, se později ve společnosti uchytila jako záhlaví či počátek textů. Korán obsahuje 6236 veršů a 77934 slov. Můžeme ho považovat za zdroj zákonodárství¹⁵, neboť se vyjadřuje ke všem aspektům života

¹¹ MAITAH, M. (2010): *Politická a ekonomická kultura islámu na Blízkém východě*, s. 13.

¹² KROPÁČEK, L. (2011): *Duchovní cesty islámu*, s. 15.

¹³ MAITAH, M. (2010): *Politická a ekonomická kultura islámu na Blízkém východě*, s. 35.

¹⁴ KROPÁČEK, L. (2011): *Duchovní cesty islámu*, s. 30.

¹⁵ *Ibid.*, s. 28–29.

věřících. Autorita a úcta ke Koránu v islámských zemích daleko převyšuje autoritu Bible na Západě.¹⁶

Šarí'a

Islám není pro muslimy, jeho vyznavače, pouhým náboženstvím, ale také způsobem života. Tento způsob života se odvíjí podle pravidel islámského práva *šarí'a*, Božského řádu přikázaného muslimům. Tato pravidla jsou považována za slovo Boží, jsou tedy věčná a neměnná, platná v jakémkoli místě a čase.¹⁷ Právo *šarí'a* je rozmanitou soustavou zákonů, myslící na všechny oblasti života a zároveň upravuje vztahy člověka k Bohu i vztahy lidí mezi sebou.¹⁸ *Šarí'a* má své slovo samozřejmě také v islámském finančnictví, islámské finanční služby plně podléhají principům islámského práva a jsou podle něho prováděny.¹⁹ Na správnost těchto transakcí dohlíží, v každé jednotlivé bance či instituci, výbor *šarí'atských* odborníků, jakási islámská právní komise, která mimo jiné vydává *fatwy*, tedy doporučující právní rozhodnutí pro konkrétní finanční obchody. Bankovní transakce a služby posuzují ze tří hledisek:

- přípustnost z hlediska Koránu a sunny
- shoda právních škol na posouzení transakce, zda již existuje takový případ
- obecné zásady *šarí'a*

Pokud výbor shledá transakci jako nezávadnou, je schválena a uvedena do praxe.²⁰

¹⁶ MAITAH, M. (2010): *Politická a ekonomická kultura islámu na Blízkém východě*, s. 35.

¹⁷ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 27.

¹⁸ KROPÁČEK, L. (2011): *Duchovní cesty islámu*, s. 117.

¹⁹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 41.

²⁰ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovnictví*, s. 99–100.

3 ISLÁMSKÉ FINANCE

Pojem islámské finance

Obecně pod pojmem islámské finance, můžeme chápat finanční vztahy, obchodní či finanční transakce a služby, odpovídající a fungující na principu islámského práva. Základem těchto financí je zákaz úroku, jak mezi jednotlivci, tak mezi právníckými osobami včetně bank, který vychází z čistě etických, morálních, sociálních a náboženských důvodů, neboť muslimové jej považují za čin bezpráví.

3.1 Historie finančnictví na Blízkém východě

Protikladem islámského bankovníctví je bankovníctví západní, které je na úroku postavené a jehož podstata je primárně ekonomická.²¹ Konvenční banky byly vůbec prvními bankami, se kterými se státy Blízkého východu setkaly. Byly tam implementovány prostřednictvím evropských kolonizátorů, především z Velké Británie, počátkem 19. století.

Západní země zakládaly konvenční banky, vkládaly do nich část kapitálu a nárokovaly si tudíž i podíl na zisku. První ze založených bank byla v roce 1855 Banka egyptská, poté Osmanská banka roku 1856 a Anglo-egyptská banka roku 1864. Dále byly zřízeny pobočky všech velkých západoevropských bank a tak byla v některých zemích vytvořena hustá bankovní síť, jež ovládala finanční trh Blízkého východu.²²

3.2 Historie islámského finančnictví na Blízkém východě

Blízký východ přijímal standardní bankovníctví bez větších morálních pochybností, až v padesátých letech s odchodem kolonizátorů,

²¹ MAITAH, M. (2010): *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*, s. 30–31.

²² LEWIS, B. (2000): *Dějiny Blízkého východu*, s. 262.

vyvstala příležitost opustit západní zvyklosti a navrátit se k islámským tradicím. O tomto odhodlání svědčí i řeč Muhammada 'Alího Džináha, zakladatele Pákistánu, kterou pronesl v roce 1948 na přednášce na konferenci o islámském bankovníctví: *„Přejímání západních ekonomických teorií a praktik nám nepomůže dosáhnout našeho cíle – vytvoření šťastného a spokojeného národa. Musíme svůj osud vzít do vlastních rukou a předložit světu ekonomický systém, založený na skutečně islámských koncepcích rovnosti lidí a sociální spravedlnosti.“*²³

Teoretická východiska

Své první práce o islámské ekonomii, potažmo pokusy o správné vymezení islámského bankovníctví, začali vydávat islámští badatelé již krátce po druhé světové válce. Studie islámské ekonomie, však zažila největší rozmach v období od šedesátých do osmdesátých let minulého století. Toto téma zaujalo řadu intelektuálů, různých povolání a zaměření, autory prvních bankovních teorií, tak můžeme rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny můžeme řadit klasické islámské teology, filozofy, právníky a historiky Ibn Chaldúna, Al-Ghazzálího, Muhammada Nejjatullaha Siddiqiho a Muhammada Báqira as-Sadra. Druhou skupinu tvoří islámští ekonomové, například Muhammad cUmar Šabra a Nawab Hajdar Naqwí, jejichž myšlení je zásadně ovlivněno studiem ekonomie na západních univerzitách. Je tedy jasné, že autoři na sebe v dílech často naráží a jejich přístupy jsou odlišné.²⁴

Podle Weberové Babulíkové položili základní kameny islámských bankovních teorií, na kterých dnes stojí moderní islámské bankovníctví, především dva z výše zmíněných autorů, Muhammad Nejjatullah Siddiqi a Muhammad Báqir as-Sadr.²⁵

²³ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 7.

²⁴ ŠIMEK, B. (2014): *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 1–2.

²⁵ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 33.

Vzhledem k rozsahu mé bakalářské práce přiblížím díla a myšlenky pouze jednoho zakladatele islámské bankovní teorie a to sice Muhammada Báqira as- Sadra a stěžejním zdrojem v této části práce mi bude nepublikovaná diplomová práce Bohuslava Šimka, *Současná islámská ekonomie - komparativní analýza vybraných přístupů*.

Muhammad Báqir as-Sadr (1935–1980) byl irácký ší'itský duchovní, autor dvou významných ekonomických děl *Iqtisáduná* (Naše ekonomie) a *Al-Bank al-lá ribawí fi 'l-islám* (Bezúročná banka v islámu).

Iqtisáduná, napsané v roce 1961, můžeme považovat za všeobecnou teorii islámské ekonomie, skládá se ze tří částí, první dvě části jsou kritikou komunismu a kapitalismu a Sadr se zde opírá především o své první dílo *Falsafatuná* (Naše filosofie). Třetí část se zabývá pojetím islámské ekonomie. Této poslední části věnuje Sadr největší pozornost a předkládá zde vlastní pohled na islámskou ekonomii.

Nejdůležitější Sadrovy myšlenky o islámské ekonomii, vycházející z *Iqtisáduná*:

- Islámská ekonomie stojí na náboženských principech. To považuje Sadr za jediné a správné řešení společenských problémů, které vznikají na základě střetů osobních a společenských zájmů člověka. Nemorální chování lidí totiž nelze vyřešit vědou, nýbrž využitím víry a nejistoty o našem osudu po smrti. ²⁶ „*Náboženství je jedinou energií, která může člověku nahradit ztrátu okamžitého požitku...a to tím, že ho přesvědčí, že nynější život je pouze přípravou na život věčný, a tím, že v jeho mysli vytvoří novou perspektivu pohledu na to, co je jeho zájem a on uvidí, že pojmy*

²⁶ ŠIMEK, B. (2014) *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 31 a 34.

jako „zisk“ či „ztráta“ daleko přesahují svůj pouhý komerčně-materiální obsah.“²⁷

- Islámská ekonomie by měla být realistická a měla by klást důraz na morálku. Realistická proto, aby se *„nikdy nepokoušela utlačovat člověka a zároveň ho nenechala s hlavou v oblacích.“*
- Islámská ekonomie je doktrínou, ne vědou. *„Ekonomická doktrína je vyjádření cesty, kterou společnost následuje ve svém ekonomickém životě a v řešení praktických problémů; ekonomická věda je vědou podávající vysvětlení ekonomických dějů a jevů ve spojení s příčinami a faktory.“²⁸* Věda realitu popisuje a vysvětluje, islámská ekonomická doktrína jí formuje a to podle pravidel islámského práva.²⁹
- Islámské právo je hlavní zdroj islámské ekonomické teorie. Jedině skrze analýzu práva, které je nadřazeno, islámské ekonomické doktríně, ji lze správně definovat. Doktrína samotná leží na islámském základě. Dohromady tvoří ekonomický systém. Specifickou metodou pro zkoumání islámského ekonomického systému je začít od právní nadstavby a „objevovat“ pod ní ekonomickou základnu. K tomuto objevování užíval Sadr metodu *idžtihádu*. Naopak západní ekonomické teorie, tvoří metoda formování, kdy byla nejdříve vytvořena ekonomická doktrína a až poté byla formována do zákonů.
- K spravedlivému rozdělování prostředků ve společnosti je nutno použít dva přístupy: práci a potřebu. Práce je jediná správná cesta jak v islámské teorii přijít k zisku nebo k vlastnictví věci.

²⁷ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 36.

²⁸ ŠIMEK, B. (2014): *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 35.

²⁹ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G.(2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 36.

- Vybírání *zakátu*, zamezuje hromadění peněz u jednotlivců, vrací penězům roli oběživa, čímž rozproudí ekonomiku státu a pomáhá proti chudobě.³⁰
- Zákaz *ribá*, Sadr ve svém díle nepolemizuje o významu slova *ribá*, jako většina tehdejších islámských učenců, nýbrž ihned předkládá návrh bankovníctví, které by bylo schopno fungovat bez úroku.

Dílo *Iqtisáduná* bylo vydáno v arabštině až v letech 1986–7, dále pak vyšlo v turečtině, němčině a angličtině.³¹

Na žádost kuvajtského ministerstva, sepsal Sadr v roce 1969 knihu *Al-Bank al-lá ribawí fi 'l-islám* (Bezúročná banka v islámu), jako možný výklad bankovníctví v rámci pravidel islámu.³²

Sadr dělí bezúročné banky podle toho, zda fungují ve zcela islamizovaném prostředí či nikoliv. Právě islámská banka působící v západním prostředí je objektem jeho studie ve výše zmíněné publikaci. Taková banka má ztížené podmínky a nachází se v nevýhodě, oproti konvenčním bankám. Nesmí však upustit od svých islámských bankovních zásad, nýbrž musí zůstat ziskovou institucí, pro toto musí taková banka splňovat následující:

1. nebýt v rozporu s islámem
2. být schopná přežít i za těch nejhorších podmínek
3. aktivně se účastnit rozvoje země a společnosti

Nachází-li se banka v závažné ekonomické situaci (viz bod 2.), může požadovat úrok od neislámských subjektů.

Sadr shrnul koncepci bezúročného bankovníctví v těchto bodech:

³⁰ ŠIMEK, B. (2014): *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 36, 38 a 45.

³¹ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 34-35.

³² ŠIMEK, B. (2014): *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 31–32.

- Banka má brát v potaz lidský faktor a roli práce. Sadr i v případě banky klade důraz na práci jako jediný možný zdroj příjmů.
- Banka má vystupovat jako prostředník mezi vkladatelem a podnikatelem. Banka je dlužníkem vkladatelů a věřitelem podnikatelů.
- Banka má být připravena na obtíže vzniklé vlivem kapitalistického prostředí. Jedná se o džihád na finančním poli.

Právě vztah mezi vkladatelem a podnikatelem je v islámské bance zcela odlišný od banky konvenční. V klasické bance neexistuje přímá souvislost mezi vkladatelem a tím, kdo jeho vložené peníze užívá. V islámské bance vkladatel spolupracuje s podnikatelem užívajícím jeho peníze. Banka vystupuje jen jako prostředník, dohlíží na průběh transakce a kolektivně zastupuje jednotlivé investory. Zisk se dělí v předem domluveném poměru mezi všechny zúčastněné strany. Banka se na spolupráci těchto subjektů může podílet také, vložením části vlastních prostředků, pak jí samozřejmě náleží část výnosů z investice. Možnou ztrátu hradí platící strana, vždy však pouze do výše vložené částky. Takovéto sdílení zisku se v islámském bankovníctví nazývá *mudárába* a je jedním z nástrojů islámského finančnictví, které podrobně popisují v poslední části mé práce.

Bezúročná banka rozlišuje, stejně jako banka konvenční, tři druhy účtů: běžný, termínovaný a spořicí. Tyto účty se od sebe liší vázací dobou. S penězi na běžných účtech, které může klient kdykoliv vybrat, zachází islámská banka jako banka západní, disponuje s nimi jako s vlastním majetkem. Slouží například k zajištění likvidity banky, jako její kapitál či k dalším činnostem banky. Poskytne-li banka bezúročnou půjčku, z těchto peněz, doba splatnosti nesmí překročit tři měsíce, banka si může účtovat poplatek a žádat zajištění pro nesplácení.

Další dva zmíněné účty jsou vázány výpovědní lhůtou, která činí nejméně 6 měsíců, jsou proto ideální pro *mudárabu*.³³

Co se týče ostatních služeb islámské banky, řeší Sadr především šeky. Šeky by podle něho mohly splňovat funkci směnek. Dluhopisy jsou přípustné, pouze pokud se jedná o investice do dluhopisů státních. V transakcích s cizí měnou je třeba dodržet zásadu ekvivalentnosti, není však zásadní uskutečnit prodej okamžitě.³⁴

Praxe

Uvedení bankovních teorií do praxe bylo poněkud složitější, naprosto první islámská banka vznikla v Malajsii ve čtyřicátých letech minulého století, jednalo se o malou banku a její životnost byla velice krátká, podobný osud potkal i další islámskou banku, která vznikla v padesátých letech v Pákistánu. Právě v Pákistánu byla v té době snaha prosadit zákaz úroku přímo do ústavy, to se ale nakonec nezdařilo.³⁵ Nezkušenost v oboru byla příčinou jen krátkých existencí obou těchto institucí, přesto je lze považovat za průkopníky islámského bankovníctví.

Významněji se do historie zapsala další malajská finanční společnost *Muslim Pilgrims Savings Corporation*, která fungovala v souladu s islámem a vznikla za účelem pomoci ušetřit muslimům finanční prostředky na pouť do Mekky či Medíny.³⁶ Z této instituce se později stala banka *Tabung Haji*, jež funguje dodnes a je považována, za nejstarší islámskou finanční instituci na světě.³⁷ V roce 1963 byla v Egyptě otevřena banka *Mit Ghamr*, která půjčovala především na společensky prospěšné projekty. Bance se díky odbornosti a zároveň lidovosti personálu, který pocházel z řad věřících muslimů, podařilo

³³ ŠIMEK, B. (2014): *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*, s. 47-49.

³⁴ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 49.

³⁵ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 42.

³⁶ PERRY, F., S. REHMAN. Globalization of Islamic Finance: Myth or Reality? *International Journal of Humanities and Social Science*.

³⁷ Tabung Haji Background. *Tabung Haji*.

získat důvěru mnohých klientů. Kvůli chybějícím zdrojům na další rozvoj banky, byla nakonec odkoupena Násirovou sociální bankou, založenou v roce 1972 v Káhiře.³⁸

V září 1969 byla v marockém Rabatu založena Organizace islámské konference,³⁹ která se dnes nazývá Organizace islámské spolupráce a je druhou největší mezinárodní organizací na světě, hned po Organizaci spojených národů. Jejím cílem je dosáhnout rovnosti mezi islámskými státy, dosáhnout spravedlivé justice, dodržování lidských práv, rozvíjení mezinárodních vztahů, rozvoj obchodu na islámských principech⁴⁰ a založení čistě islámských finančních a ekonomických institucí. To se jí podařilo v roce 1973 na konferenci v saúdskoarabské Džiddě, kde bylo rozhodnuto o vzniku Islámské rozvojové banky, první islámské banka fungující skutečně na islámských principech, tedy systému založeném na finanční spoluúčasti a sdílení zisku, resp. ztráty. Banka svou činnost zahájila 20. října 1975 a jejím cílem je podpora hospodářského a sociálního rozvoje členských zemí a muslimských komunit v souladu s islámským právem. Banka provozuje svojí činnost i v současné době a je významnou finanční institucí na Blízkém východě.⁴¹

V dalších letech vznikalo mnoho různých společenství, které se dodnes starají o rozvoj islámského bankovníctví, patří mezi ně například:

- Mezinárodní asociace islámských bank, vzniklá roku 1977, jejíž náplní je zakládání nových islámských bank a úzká spolupráce bank stávajících.
- Mezinárodní institut islámského bankovníctví a ekonomiky, založený roku 1982 na Kypru, věnující se především školení a výzkumu.

³⁸ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 57.

³⁹ Organizace islámské spolupráce. *Czefrica*.

⁴⁰ History. *Organisation of Islamic Cooperation*.

⁴¹ About IDB. *Islamic Development Bank*.

- Mezinárodní středisko pro výzkum islámské ekonomiky při Univerzitě krále 'Abdul'azíze v Džiddě.
- Institut pro výzkum a školení.
- Institut islámského bankovníctví a pojišťovnictví, sídlící v Londýně.⁴²
- Organizace účetnictví a auditu pro islámské finanční instituce, tedy *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution (AAOIFI)*, založená roku 1991 v Bahrajnu jako nezisková mezinárodní autonomní korporace, jejímž cílem je vytvoření mezinárodních norem pro poskytování islámských finančních služeb a bankovních obchodů po celém světě. Nyní čítá 200 členů ze 40 zemí světa.⁴³
- Výbor pro islámské finanční služby, *The Islamic Financial Services Board (IFSB)*, založený v roce 2002 a sídlící v Kuala Lumpur, zajišťuje regulaci a dohled na řádné fungování a stabilitu islámských finančních služeb.⁴⁴

Poslední dvě zmíněné jsou světově uznávané finanční organizace, které významně napomohly islámskému finančníctví obstát na globálním trhu, když v rámci sjednocení islámského finančního systému, vydaly standardy islámského bankovníctví a pojišťovnictví, jež se staly mezinárodně uznávané.⁴⁵ Tyto a další organizace napomohly k založení mnohých islámských komerčních bank, například Fajsalova islámská banka v Egyptě, Súdánu a Turecku, Kuvajtský finanční dům, Dubajská islámská banka, která dnes čítá 48 poboček po celém světě, Bahrajnská islámská banka a Islámská mezinárodní banka pro investice a rozvoj v Egyptě. Kromě bankovních domů vznikly také islámské investiční společnosti a mezinárodní holdingové společnosti, patří sem například

⁴² WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 60–61.

⁴³ History. *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution*.

⁴⁴ Defining New Standards in Islamic Finance. *Islamic Financial Services Board*.

⁴⁵ HRDLÍČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 64.

Islámský finanční dům se sídlem v Ženevě a Islámská investiční společnost Zálivu.⁴⁶

3.3 Základní principy islámských financí

Islám je sociálně smýšlející náboženství a jeho principy byly utvořeny tak, aby ve společnosti plnil významnou sociální funkci. Islámské finance, které jsou přirozeně na islámu založené, mají svými principy udržovat a zlepšovat ekonomickou úroveň společnosti a také mají sloužit ke snižování rozdílů mezi různými vrstvami obyvatel a zajistit tak slušný a odpovídající životní standard všem muslimům. Základní principy islámských financí jsou:

- investování jen do *halál* oblastí/produktů
- zákaz *ribá*
- platba *zakát*
- zákaz *majsir*
- zákaz *gharar*
- sdílení zisku a rizika ztráty⁴⁷

Halál/harám

Halál znamená v islámu vše, co není výslovně zakázané. Termínem *halál* v islámském finančnictví můžeme mít, jak samotné nástroje islámského bankovníctví, které odpovídají právu *šarí'a*, tak oblasti či produkty, do kterých můžeme investovat. Tyto akceptovatelné okruhy definují normy islámského práva.⁴⁸

Harám znamená v islámu vše, co je zákonem zakázané. Zákazy a omezení jsou jedním z principů islámských financí a jejich smyslem je rozkvět investic do povolených oblastí. *Harám* v islámském finančnictví

⁴⁶ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 61–62.

⁴⁷ HASSAN, K., M. LEWIS. (2007): *Handbook of Islamic Banking*, s. 38.

⁴⁸ HRDLIČKOVÁ, I.(2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 59–60.

znamená zákaz investovat do nepovolených oblastí, tedy obchodu s alkoholem, vepřovým masem, hazardem, pornografií, zbraněmi atd. Zakázané je i hromadění bohatství, které člověk nepotřebuje⁴⁹: *Dotazují se tě na víno a na hru majsir. Rci: „V obou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek, avšak jejich hřích je větší než užitek.“ A dotazují se tě na to, co mají rozdávat. Rci: „Přebytek!“(2:219)*

Zákaz ribá

Jak již bylo řečeno, Bůh promlouval k Muhammadovi postupně, proto se v jednom z dochovaných *hadíthů* můžeme dočíst o tom, jak sám Prorok v době raného islámu, ještě před sesláním veršů o zákazu lichvy, odsoudil dlužníka do otroctví.⁵⁰ Právě Korán je zdrojem zákazu *ribá*, neboli lichvy. Zdvojení dlužné částky, z doby předislámské, zapovídá 130. verš 3. koránské *súry* Rod 'Imránův: *Vy, kteří věříte! Nežijte se lichvou rozmnožující dvakrát zisk, nýbrž bojte se Boha, snad budete blaženi. (3:130)*

Základem stanovených pravidel pro sféru islámských financí je 2. *súra* Kráva⁵¹: *Ti, kdož pohlcují zisk z lichvy, vstanou z mrtvých jako ten, koho satan potřásl svým dotekem. A to proto, že říkali: „Vždyť prodávání je podobné lichvě!“ Bůh však dovolil prodávání a zakázal lichvu. Tomu, komu dostalo se varování od Pána jeho a který přestal s lichvou, bude zachováno to, čeho předtím nabyl, a rozhodnutí o něm bude patřit Bohu. Ti však, kdož vrátí se k lichvě, ti se stanou ohně obyvateli a budou v něm nesmrtelní. (2:275)*

Bůh zničí lichvu, avšak zúročí almužny... (2:276)

Vy, kteří věříte, bojte se Boha a zanechte poslední zbytky lichvy, jste-li věřícími! (2:278)

⁴⁹ Ibid., s. 47–48.

⁵⁰ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 18.

⁵¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 21.

Lichva byla jednou z příčin zbídačení, nebo až ztráty osobní svobody dlužníka. V jednom z *hadíthů* se můžeme dočíst o Muhammadově snu, ve kterém popisuje trest, postihující lichváře: „...přišli jsme ke krvavé řece, v níž byl muž a další stál na břehu. Kdykoli ten v řece chtěl vyjít ven, druhý muž mu hodil do obličeje kámen a muž padl opět do řeky...a ten v řece, to byl lichvář.“⁵²

O tomto zákazu hovořil Muhammad i ve svém posledním vystoupení: „Bůh vám zakázal *ribá* a proto všechny závazky z ní vyplývající jsou zrušeny. Co vám však patří, je jistina. Nepáchejte křivdu a sami nebudete ukřivdění... Alláh rozhodl, že nebude *ribá*...“⁵³

Pojem *ribá*

Definicí a analýzou pojmu *ribá* se zabývají islámští učenci po staletí, často je vykládán odlišným způsobem a přesto pro pochopení principů islámského finančnictví je nutné tomuto pojmu rozumět. *Ribá* je arabské slovo vycházející ze slovesa *raba*, které znamená narůstat. Toto sloveso vzniklo z kořene *r-b-w*, který je v Koránu užit ve smyslu narůstající, zvětšující se, zvyšování, vzrůstající. *Ribá* tedy znamená nárůst, přídavek, příplatek, něco extra, navíc. Vyjadřuje nárůst, který je zakázaný, neférový, zisk bez námahy.

Islámské právo rozlišuje dvě formy *ribá*:

- *Ribá al-qarud*
- *Ribá al-buyu*

Ribá al-qarud

Ribá al-qarud je lichva související s půjčkami, znamená poplatek za poskytnutí půjčky. Podruhem *ribá al-qarud* je *ribá an-nasia*, lichva

⁵² BUKHARI, S. Kniha 23. Funerals (Al-Janaaiz), hadíth č. 468. *Search truth*.

⁵³ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 20.

spojená s neúměrným navýšením dluhu, za odložení jeho splatnosti, která se běžně praktikovala v době předislámské.

Úrok jako peněžitou odměnu za půjčení peněz nelze akceptovat, neboť se jedná o zisk bez námahy, který je v islámu zakázaný. Jakékoliv transakce, při kterých peníze vydělávají peníze, jsou v islámu zakázané, neboť v zájmu rozvoje ekonomiky státu jsou prospěšnější výdělky podložené lidskou činností, prací.

Ribá al-buyu

Ribá al-buyu je lichva související s obchodem. Jejím poddruhem je *ribá al-fadl*, lichva vyplývající z nerovné směny zboží, a *ribá al-nisa*, týkající se směny zboží stejného množství a druhu.⁵⁴ V době Muhammadových zjevení, a ještě asi šedesát let poté, nebyl u Arabů běžný peněžní obchod, nebylo proto možné uvažovat o lichvě jako o peněžním navýšení. Lichvu tedy představovala, výše zmíněná, nerovná směna zboží. Mnoho pravidel pro rovnou směnu nalezneme v *hadíthech*, týkají se toho, které produkty za jakých podmínek lze směňovat. Transakce, ve které se měnilo zboží nižší jakosti za menší množství stejného druhu zboží vyšší jakosti, byla poměrně častá a Muhammad ji považoval za využívání nouze jedněch v prospěch druhých. Před prováděním takového obchodu Prorok varoval v tomto *hadíthu*:⁵⁵ „*Posel Boží jmenoval jistého muže správcem Chajbaru. Když ten muž přišel do Medíny, přinesl s sebou datle zvané džaníb. Prorok se ho zeptal: Jsou všechny datle v Chajbaru jako tyhle? Muž odpověděl: Směňujeme dvě nebo tři míry špatných datlí za jednu míru nebo dvě míry tohoto druhu. Na to Prorok řekl: Nedělejte to, protože to je lichva. Prodejte horší datle a pak za utržené peníze kupte ty dobré.*“⁵⁶

⁵⁴ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 51–53.

⁵⁵ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 23–24.

⁵⁶ BUKHARI, S. Kniha 38. Representation, Authorization, Business by Proxy, hadíth č. 499. *Search truth*.

Muhammad přirovnával provozování *ribá* k těm nejtěžším hříchům (stejně jako později Jan Hus, viz kapitola 1), „Podle Abú Hurajry řekl Posel Boží: Vyhněte se sedmi nepravostem: nepřidružíte k Bohu, vyhýbejte se kouzelnictví, nezabíjejte bezdůvodně ty, které Bůh má za nedotknutelné, nesahejte na majetek sirotků, neprovozujte lichvu, neutíkejte z boje a nedotýkejte se cti žen, které jsou věřící a na neřest ani nepomyslí/ leč jsou nerozvážné.“⁵⁷ Prorok odsuzuje nejen případné hlavní aktéry provozující lichvu, ale také všechny přihlížející svědky.

Platba zakát

Další ze základních zásad islámského finančnictví je užití zisku ve prospěch ostatních, jakýsi princip dobročinnosti. Jedním z pěti pilířů islámu je *zakát*,⁵⁸ neboli náboženská daň, též almužna. Pěti pilíři se rozumí náboženské povinnosti věřícího vůči Bohu. Jejich dodržování je nejpodstatnějším znakem příslušnosti k islámu.

Dále je tvoří:

- *šaháda* (vyznání víry)
- *salát* (modlitba)
- *sawm* (půst v měsíci ramadánu)
- *hadždž* (pouť do Mekky)⁵⁹

Zakát je v Koránu stavěn přímo jako protiklad úroku, hovoří o tom 39. verš 30. *súry* Byzantinci: *To, co jako lichvu berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha úrok žádný. Však to, co jako almužnu dáváte, toužíce po tváři Boží – tak činí ti, jimž odměna bude zdvojnásobena. (30:39)*

Koránské verše zakazující *ribá* a vyzdvihující *zakát* ve své podstatě chrání sociálně slabé: *...nýbrž zbožný je ten, kdo uvěřil v Boha,*

⁵⁷ MUSLIM, S. Kniha 1. The Book of Faith (Kitab Al-Iman), hadíth č. 161. *Search truth.*

⁵⁸ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 45–46.

⁵⁹ KROPÁČEK, L. (2011): *Duchovní cesty islámu*, s. 91.

v den soudný, v anděly, Písmo a proroky a rozdává z majetku svého bez ohledu na lásku k Němu příbuzným, sirotkům, nuzným, po cestě (Boží) jdoucímu, žebrákům a na otroků vykoupení, a ten, kdo modlitbu dodržuje a almužnu udílí...(2:177)

Majetek a bohatství nejsou v rozporu s islámem, je-li dodržena solidarita s nemajetnými.⁶⁰ Prosperitu považuje za přínosnou a lidské činnosti by měly směřovat k dosažení zisku. Nicméně varuje před nepoctivým obohacováním, tedy ziskem bez vynaložení nějaké činnosti nebo na úkor ostatních.⁶¹

Korán často nabádá věřitele k velkorysosti: *Je-li dlužník váš v tísní, vyčkejte, až se mu uleví; a dáte-li mu to (jistinu) jako almužnu, je to pro vás lepší, jste-li vědoucí. (2:280)* Tento verš vyvolává polemiku islámských badatelů, přičemž někteří zastávají názor, že jistina má být darovaná chudým i bohatým, jiní míní, že nárok na toto mají pouze chudí.⁶²

Korán zdůrazňuje půjčování potřebným bez nároku na odměnu hned v několika verších: *Kdo tedy bude tím, jenž poskytne Bohu krásnou půjčku, aby mu ji Bůh dvojnásobně splatil a dostalo se mu odměny veliké? (57:11)*

Těm, kdož rozdávají almužnu, mužům i ženám, a těm, kdož poskytují Bohu krásnou půjčku, těm bude splacena dvojnásobně a dostane se jim odměny štědré. (57:18)

Dáte-li Bohu výhodnou půjčku, On vám ji navrátí dvojnásobně a odpustí vám; vždyť Bůh je za vděčnost uznalý a laskavý. (64:17)

⁶⁰ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 8.

⁶¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 46.

⁶² WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 23.

Zákaz *majsir*

Termínem *majsir* označuje islám spekulativní transakce týkající se hazardu. Zákaz takových obchodů plyne z Koránu ⁶³: *Vy, kteří věříte! Víno, hra majsir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho – a možná, že budete blaženi. (5:90)*

Satan chce mezi vámi podnítit pomocí vína a hry majsiru nepřátelství a nenávisť a odvést vás od vzývání Boha a od modlitby. Přestanete s tím tedy? (5:91)

Hry *majsir* zakazuje také 219. verš z druhé koránské súry, který byl již výše zmíněný.

Zákaz *gharar*

Gharar je arabské slovo znamenající nejistotu, velké, nadměrné riziko spojené s obchodem. Mnozí islámští učenci přirovnávají *gharar* k hazardu, čímž se stává v islámském finančním právu zakázaným jako přehnaně riskantní transakce, ve které mají její účastníci nejisté postavení. Jednou z jeho možných definicí může být to, že *gharar* je prodej pouze pravděpodobných, nejistých předmětů, jejichž existence nebo charakteristika je nejistá, riskantní a přibližuje takovou transakci hazardu. Příkladem může být prodej ryb v moři, ptáků, kteří ještě nebyli uloveni, ovoce na stromech, které ještě nedozrálo, prodej dosud nenarozeného zvířete atd.

Zákaz *gharar* pochází ze *sunny* a v nejednom *hadíthu* se o něm hovoří: *Vyprávěno Abú Al-Bachtarim: „Ptal jsem se ‘Umara na prodej plodů datlové palmy, datlí. Odpověděl, že Prorok zakázal prodej datlí do té doby, než jsou zcela zralé a vhodné k jídlu. Ptal jsem se tedy ještě Ibn Abbáse na koupi datlí. Odpověděl mi také, že Prorok zakázal prodej datlí, dokud nebyly dobré k jídlu a nebylo, je možné zvážít. Ptal jsem se ho*

⁶³ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 58.

tedy, zda se mohou prodat, když jsou zralé, ale ještě na stromě. Odpověděl, že je nelze zvážít a tedy prodat, dokud nejsou otrhány ze stromu.“ Než bude ovoce zralé ke konzumaci a připravené k prodeji hrozí ještě mnoho rizik, například nepřízeň počasí, které mohou obchod narušit. Předběžný obchod tedy představuje výrazné riziko, které je zakázané. Islámští učenci se shodli, že aby byla transakce považovaná za *gharar*, tedy zakázanou, musí splňovat následující:

- Risk transakce musí být opravdu nadměrný, nepatrné riziko je, jako součást každého obchodu, akceptovatelné.
- Musí se jednat o prodej či nákup, v případě darování je transakce s nadměrným rizikem v pořádku.
- Nadměrné riziko se musí týkat přímo předmětu transakce. Příkladem je prodej březího zvířete, předmětem prodeje musí být dané zvíře a ne jeho nenarozené mládě.
- Poslední zásada je spíše diskutovaná výjimka, která říká, že jestliže je tu naléhavá potřeba získat předmět spojený s nadměrným rizikem a nelze jej dosáhnout jiným způsobem, může být toto riziko podstoupeno.⁶⁴

Dodržování principu *gharar* chrání islámské banky před zbytečným rizikem a následnou ztrátou peněz v různých spekulativních operacích.

Sdílení zisku a rizika ztráty

Zásadní princip filozofie islámských financí je sdílení zisku a rizika ztráty, jakési finanční partnerství mezi klientem a bankou. Uplatňuje se v bankovních produktech *mudáraba* nebo *mušáraka*, o kterých budu hovořit v následující kapitole. Inkasování zisku i riziko ztráty je mezi

⁶⁴ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 55–58.

věřitelem a dlužníkem v podobném poměru. Tento poměr je předem dohodnut oběma stranami ve smlouvě.⁶⁵

Užití islámských financí jako komplexu, nikoli pouze některých principů jednotlivě, je další z pravidel, jež je třeba aplikovat, pro maximální efektivitu těchto financí a jejich přínos pro muslimskou společnost.⁶⁶

K dalším základním pravidlům islámského finančnictví patří princip toho, že peníze nejsou určeny k tomu, aby samy tvořily další peníze a zisk bez lidského úsilí tedy práce, neboť takové transakce nikterak nepřispívají k zvýšení ekonomiky státu.⁶⁷

⁶⁵ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 59.

⁶⁶ Ibid., s. 63.

⁶⁷ Ibid., s. 45.

4 NÁSTROJE ISLÁMSKÉHO FINANČNICTVÍ

Za vznikem nástrojů islámského finančnictví stojí myšlenka muslimů, jakým způsobem by bylo možné obstát na finančním poli vedle konvenčního bankovníctví a přesto neporušit žádný z principů islámu, neboli jakým způsobem sladit rigidní náboženské principy obchodování s moderními metodami obchodování a finančnictví.⁶⁸

4.1 Nástroje islámského bankovníctví

Při řešení výše zmíněné otázky se muslimové opět obrátili na Korán a vyšli z verše: „*Bůh však dovolil prodávání a zakázal lichvu.*“ (2:275) Z tohoto verše jasně vyplývá, že každý prodej je povolený. Obchod je tedy upřednostňován před půjčováním peněz, a tvoří celou praxi islámského bankovníctví. Islámské banky fungují právě na základě obchodu, můžeme je chápat jako podnik, který kupuje a prodává. Banka nepůjčuje klientovi peníze, ale kupuje klientem požadovanou věc a poté ji za užití některého islámského bankovního nástroje klientovi prodá. Jedná se o účast na podnikání, sdílení zisku i rizika. Banka profituje z marže, tedy rozdílu mezi nákupní a prodejní cenou předmětu.⁶⁹

Někteří autoři dělí nástroje islámského bankovníctví do dvou skupin, podle technik financování, kterými jsou prováděny:

- První skupinu tvoří dohody podílového financování, neboli technika sdílení zisku a ztrát, kam patří dvě základní varianty islámského financování, *mudáraba* a *mušáraka*. Prostřednictvím těchto nástrojů lze nejlépe demonstrovat odlišnost islámského

⁶⁸ HEJDUKOVÁ, P., M. KRECHOVSKÁ a K. KARLOVEC. EKONOM: Rozvoj islámského finančního systému v rámci globalizace finančních trhů. *Trendy v podnikání: vědecký časopis Fakulty ekonomické ZČU v Plzni.*

⁶⁹ MAITAH, M. (2010): *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*, s. 30.

bankovníctví od bankovníctví konvenčního, neboť takovýto způsob financování klasické banky vůbec neznají.

- Druhou skupinu tvoří financování obchodů a projektů, používající techniky přírážkové, čímž se již výrazně přibližují západnímu bankovníctví.⁷⁰ Patří sem nástroje *murábaha*, *idžára*, *qard hasan*, *istisná' a baj'salám*.

4.1.1 Mudáraba

Mudáraba, arabsky *qirád*, *muqárada* nebo *širka*, v Evropě známá jako *commenda*, *profit-sharing* (podíl na zisku) či *trust financing* (financování pomocí svěřeneckých fondů) je nejtypičtějším bankovním nástrojem, který je v souladu s islámským právem. *Mudáraba* je od dob dávné historie nejrozšířenějším produktem islámského bankovníctví. Hojně ho využívali již předislámští arabští obchodníci a ani dnes tomu není jinak, nejspíše vznikla v souvislosti s karavanním obchodem. Používal ji sám Prorok Muhammad, nicméně v Koránu není přímo zmíněná⁷¹ a neexistuje ani žádný autentický hadíth na toto téma. Postupem času se *mudáraba* rozšířila po celém světě a její principy využívali údajně i Židé.

Mudáraba je založena na principu sdílení zisků a ztrát, jinak bychom jí mohli nazývat také dohoda o podílu na zisku. Funguje na základě toho, že investor, arabsky *rabb al-mál*, svěří své prostředky (peníze či zboží⁷²) agentovi, arabsky *'ámil*, *mudárib*, který s těmito prostředky hospodaří a poskytuje odbornou znalost. Agent řídí investice dle vlastního uvážení, vždy však v souladu s mandátem, který od

⁷⁰ Ibid., s. 34.

⁷¹ Kořen *d-r-b*, od kterého je toto slovo odvozené, se v Koránu nachází osmapadesátkrát ve smyslu „cestování za obchodem“.

WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 70.

⁷² Zboží lze do *mudárab*y vložit za předpokladu, že bude prodáno a výnos z tohoto obchodu bude sloužit jako investice do *mudárab*y.

WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 69.

investora obdržel.⁷³ Mandát může být omezený, v takovém případě investor přesně vymezení oblast a případy, do kterých může agent investovat, nebo neomezený, v takovém případě má *mudárib* zcela volné pole působnosti. Obecně může *mudárib* například najímat pracovní síly, cestovat, obchodovat se zbožím, dále investovat peníze, vkládat peníze do další *mudárary* atd. Pokud by *mudárib* uzavíral transakce, mimo svěřený mandát, bez souhlasu investora, nesl by případnou ztrátu. Naopak pokud jedná mimo mandát, avšak v jasný prospěch obchodu, není to považováno za porušení podmínek *mudárary*. Bez souhlasu nesmí překročit původní investovanou částku, v případě, že do obchodu vloží vlastní peníze, výnos z tohoto náleží jemu. Po skončení celého obchodu odečte vlastní náklady a vrací investorovi jeho investici plus podíl ze zisku. Zbytek zisku případně agentovi, za vykonanou práci a čas. Podíly na zisku jsou, stejně jako pravidla, předem sepsány ve smlouvě, v libovolném poměru. Investované finance jsou po celou dobu obchodování majetkem věřitele, který tak nese případné riziko ztráty v plné výši. Agent v případě krachu ztrácí jen vynaložené úsilí a čas. Investorů může být více, zisk i ztrátu pak dělí v poměru, předem dohodnutém. Ve smlouvě lze dohodnout pouze poměr podílů, ne konkrétní částky. V takovém případě ztrácí *mudáriba* platnost, podle islámského práva.⁷⁴ Kapitál vložený do *mudárary*, není dluhem agenta vůči investorovi. Účastníkem transakce může být i ne-muslim, s podmínkou, že po celou dobu obchodu bude dodržovat zásady islámského práva. *Mudáriba* oficiálně končí vrácením kapitálu a výnosu věřiteli, může také zaniknout výpovědí (před zahájením či během již probíhajícího obchodu), smrtí nebo ztrátou právní způsobilosti jedné ze stran. V případě předčasného ukončení má *mudárib* nárok na odměnu za

⁷³ HASSAN, K., M. LEWIS.(2007): *Handbook of Islamic Banking*, s. 51-52.

⁷⁴ *Hanafijský madhhab* umožňuje najmout agenta za pevně dohodnutou částku plus podíl na zisku. WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 72.

již vykonanou práci.⁷⁵ Banka v případě *mudáraby* může zastávat roli investora i agenta.

Mudáraba se v současnosti používá především ke krátkodobému financování, například k nákupu zboží. Ve smlouvě musí být řádně popsáno zboží i způsob obchodování s ním. Musí být znám také původ zboží a náklady spojené s jeho nákupem. *Mudárib* vyúčtuje cenu za prodej zboží a očekávanou marži, na základě toho, se banka rozhodne, zda bude do obchodu investovat. Je zaručena i průhlednost transakcí, neboť banky nesvěřují peníze vložené do *mudáraby* přímo agentovy, nýbrž jimi disponují samy ze zvláštních účtů. Agent tak nemůže s prostředky libovolně zacházet.⁷⁶ *Mudárib* řídí celý obchod, plně odpovídá za zboží, dohlíží na nákup, skladování, prodej zboží, musí vést řádně účetnictví a je povinen předkládat dokumenty, vypovídající o správném průběhu *mudáraby*. Banka může kdykoliv kontrolovat průběh obchodu i zásoby samotné. Pokud *mudárib* nedodrží smluvně dohodnuté podmínky, může mu banka snížit podíl na zisku či dokonce zcela převzít či zrušit sjednaný obchod. Doba, ve které bude *mudáraba* provedena je přímo stanovena ve smlouvě, banky se jejímu překračování brání, neboť to pro ně znamená ztrátu. Ve většině případů jsou však obchody ziskové a ke ztrátě téměř nedochází.⁷⁷

Praktický příklad jednoduché, základní *mudáraby*, kde banka vystupuje v roli investora a právnická nebo fyzická osoba jako *mudárib*, může vypadat takto: *Mudárib* potřebuje peněžní prostředky na dovoz, prodej a distribuci textilního zboží. Navrhne bance uzavření smlouvy o *mudárabě*, na období jednoho roku. *Mudáraba* je tedy provedena takto: *Rabb al-mal* poskytuje kapitál ve výši 1 000 000 jednotek (s uvedením konkrétní měny) k použití podle zásad *mudáraby*. *Mudárib* se zavazuje

⁷⁵ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 69-76.

⁷⁶ Tento fakt je v rozporu s islámským právem, které zaručuje *mudáribovi* svobodu při použití prostředků jemu svěřených.

WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 77.

⁷⁷ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 76-78.

využít poskytnutý kapitál v souladu s účelem *mudáráby*, získat maximální zisk ve stanoveném čase a zavazuje se zřídit zvláštní účet pro *mudárabu*. *Rabb al-mal* má plné právo kontroly účtu a účetních dokladů *mudáráby*. Veškeré platební transakce musí být realizovány prostřednictvím banky. *Mudárib* je povinen předkládat zprávu o činnosti bance každé tři měsíce.⁷⁸ Dohoda dále musí obsahovat již výše zmíněné body.

4.1.2 Mušáraka

Mušáraka je arabské slovo odvozené od kořene š-r-k, jenž znamená účastnit se, podílet se, být partnerem. Jedná se o společný podnik, do kterého, na rozdíl od *mudáráby*, investují peníze všechny zúčastněné strany. Zisk i ztráta se pak dělí mezi všechny zúčastněné, nejčastěji podle podílu jejich investice. Pokud však došlo ke ztrátě vinou některého z partnerů, nese odpovědnost za škodu v plné výši. Partneri mají možnost zasahovat více či méně do řízení obchodu, záleží čistě na jejich rozhodnutí.⁷⁹ O průběhu *mušáraky* mají být informováni všichni partneri. Další investoři se mohou připojovat v průběhu probíhající *mušáraky*, však za souhlasu již obchodujících stran. *Mušáraka* nese rysy připomínající společnost s ručením omezeným. Je to finanční nástroj umožňující jakékoli podnikání a na rozdíl od *mudáráby* je *mušáraka* vhodná pro různě dlouhé transakce.⁸⁰ Islámské právní školy mají odlišný názor na dělení zisku mezi partnery. Některé požadují, aby podíl na zisku byl úměrný podílu na investicích, jiné připouští dohodnout podíly, které neodpovídají přesně vloženým finančním podílům. V takovém případě pak hraje roli výše investovaného podílu, náročnost závazků a práce, kterou jednotlivý účastníci vykonávají. Strany poskytující potřebnou kvalifikaci v obchodě, by měly mít vyšší podíl na zisku, než tzv. tichý

⁷⁸ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 66-67.

⁷⁹ HASSAN, K., M. LEWIS.(2007): *Handbook of Islamic Banking*, s. 51.

⁸⁰ MAITAH, M. (2010): *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*, s. 36.

společník, neboli osoba, která do *mušáraky* vkládá jen peníze.⁸¹ Ten partner, jež *mušáraku* řídí má v obchodování volnou ruku, vždy však musí konat za účelem získání zisku. Zdali bude *mušáraka* časově omezená se dohodnou partneři ve smlouvě. Pokud k takové dohodě nedojde, obchod končí po vzájemném usnesení, může skončit i výpovědí některého společníka, což je nežádoucí, neboť úsilí ostatních tak přijde vniveč.

Banka jako společník *mušáraky* obvykle přispívá jen větší částí kapitálu a vedení obchodu nechává na dalších partnerech. Pravidla i podmínky obchodu jsou, stejně jako u *mudáraby*, předem sepsané ve smlouvě, stejně tak musí partner řídící obchod, průběžně dodávat bance potřebnou dokumentaci a předem seznamovat banku se svými budoucími úmysly v obchodě. Byť je to v rozporu s islámským právem, banky v případě *mudáraby* i *mušáraky* žádají záruky. Může se jednat o šeky, přístupy k účtům, cenným papírům a obchodním dokladům, kterými v případě nevrácení peněz, banka vyrovná svou ztrátu.

Rozlišujeme tři základní typy *mušáraky*:

- komerční *mušáraka*
- klesající účast
- stálá účast

Komerční *mušáraka* slouží pro jediný účel, např. koupě či prodej zboží. Banka se podílí pouze kapitálem, obchodu samotného se neúčastní. Podíl investic může být libovolný. Tato *mušáraka* předpokládá rychlou návratnost finančních prostředků a bývá časově omezená. Pokud se obchod nedaří, může ho banka převzít či zlikvidovat.⁸²

Klesající účast je partnerství, ve kterém banka postupně snižuje svůj podíl na projektu ve prospěch klienta. Používá se v případě, že klient potřebuje počáteční kapitál, který bude postupně splácet, tedy snižovat

⁸¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 74.

⁸² MAITAH, M. (2010): *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*, s. 36.

podíl banky na obchodě. Výnos bance zaručuje předem dohodnuté procento ze zisku. Doktorka Hrdličková vysvětluje, že tento typ *mušáraky* je vlastně hypotéka: „*Když si někdo chce koupit například dům, banka ten dům koupí a financuje jej pro svého klienta. Jde tedy o hypotéku. Každou splátkou se klient stává větším spoluvlastníkem dané nemovitosti a přibližuje se stále více k jejímu vlastnictví.*“ Dále popisuje v čem je tato islámská hypotéka výhodnější oproti západnímu způsobu splácení: „*Splátky jsou rozděleny na dvě části. Jedna tvoří nájem a druhá samotnou splátku na budoucí kupní cenu. To má výrazný vliv na případné vypořádání, pokud klient přestane splácet. Nestane se, že by přišel o nemovitost i o všechny peníze, které do ní vložil. Je totiž přesně rozděleno, co si za tu dobu odbydlel, tedy nájem, který by v nájemním bytě platil stejně, a co vložil jako splátku kupní ceny do fondu, který se mu v případě zastavení splácení vypořádává.*“⁸³

Stálá účast znamená, že banka je akcionářem podniku a podílí se na jeho řízení. Doba trvání smlouvy není předem určena, obchod tedy zaniká po domluvě partnerů, proto je tento způsob financování vhodný pro dlouhodobé projekty.⁸⁴

V případě, že chce *mudárib* investovat své prostředky do *mudáraby*, dochází ke kombinaci *mudáraby* s *mušárakou*, což je přípustné neboť oba nástroje mají mnoho společného. *Mudáraba* a *mušáraka* jsou považované za ideální způsoby financování, které lze používat i v běžném podnikání.⁸⁵

⁸³ PELECHOVÁ, M. Islámské bankovníctví je bezpečnější. E15.

⁸⁴ Musharakah, Permanent. *Institute of Islamic Banking and Insurance*.

⁸⁵ USMANI, M. T. (2002): *An Introduction to Islamic Finance*, s. 35–36.

Tabulka 1: Rozdíly mezi *mudárabou* a *mušáarakou*.⁸⁶

	<i>mudáraba</i>	<i>mušáraka</i>
Investice kapitálu	pouze <i>rabb al-mal</i>	všichni partneři
Účast na řízení podniku	pouze <i>mudárib</i>	všichni partneři
Sdílení ztráty	pouze <i>rabb al-mal</i>	všichni partneři do výše podílu své investice
Ručení	do výše investice	neomezené
Aktiva podniku	<i>mudárib</i> vydělá, prodává-li se ziskem	aktiva jsou společným majetkem

4.1.3 Murábaha

Murábaha je první z finančních nástrojů využívající techniku přirážky, je známá jako financování „náklady plus přirážka“ nebo nákup s odloženou splatností. Jedná se o třístrannou smlouvu, sloužící k nákupu zboží, jehož pořizovatelem je banka. Banka koupí na žádost klienta, který se v dané chvíli nachází bez finančních prostředků, zboží od třetí strany, dodavatele. Zboží je majetkem banky, dokud není klientem splaceno. Splácet může po částech či jednorázovou platbou. Banka vydělává na předem dohodnuté přirážce k pořizovací ceně. Výše přirážky i konečná pořizovací cena musejí být detailně rozepsány ve smlouvě. V této přirážce jsou zahrnuty pořizovací náklady, proto banka nepovažuje přirážku za úrok, neboť není účtovaná za časové období, ale za bankovní služby spojené s nákupem zboží. Touto službou může být například vyhledání nejvýhodnější ceny na trhu atd. Islámské banky by si neměly účtovat peníze navíc za časové prodlení při splácení, protože *šarí'a* zakazuje vymáhat peníze za plynutí času.⁸⁷ Banka nese riziko

⁸⁶ USMANI, M. T. (2002): *An Introduction to Islamic Finance*, s. 31.

⁸⁷ HASSAN, K., M. LEWIS. (2007): *Handbook of Islamic banking*, s. 52.

dodavatele, že odběratel nepřevzme zboží či nebude splácet. Proti takové možnosti se banka může pojistit, na vrub kupujícího. Aby bance nezůstávaly nakoupené statky, po neplatících klientech, dovolily *šari'atské* výbory sankce vůči neplatičům. Sankcí může být zápis na černou listinu, který zajistí, že s klientem již nebude spolupracovat žádná banka. Dalším způsobem je podání soudní žaloby či exekuce majetku. V případě *murábahy* se v okamžiku nesplácení, banka pokouší prodat pro klienta zakoupené zboží a dluh tím alespoň částečně vyrovnat. Sankcí může být i klasická finanční pokuta, která po odečtení nákladů banky, putuje na charitativní účely.

Murábaha se používá jako krátkodobý nástroj financování a ve své kategorii je nejvyužívanějším a nejrozšířenějším bankovním nástrojem. Přesto je již odedávna předmětem spekulací islámských odborníků, někteří z nich totiž poukazují na přírážku, která se podobá *ribá*. Obhájci *murábahy* argumentují tím, že *ribá* je spojena s půjčkou, kdežto *murábaha* je prodej. Přírážku také obhajují jako satisfakci za riziko banky, že klient pořízené zboží neodkoupí. Tyto argumenty však nejsou dostačující, neboť faktem zůstává, že klient jinak za celý obchod ručí sám. Banka se zbavuje odpovědnosti za dodatečně vzniklé náklady, po podepsání smlouvy. Banka si vyžaduje i zástavy. Celý vztah tak připomíná spíše věřitele a dlužníka než prodávajícího a nakupujícího.⁸⁸

4.1.4 Idžara

Idžara je obdobou pronájmu. Tento pojem znamená „dát něco do nájmu“ a užívá se pro dvě odlišné situace. Zaprvé se jedná o pronájem služby vykonané určitou osobou, za kterou jí náleží odměna. Může se jednat například o služby lékaře, právníka, učitele či jakékoliv jiné osoby,

⁸⁸ WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovnictví*, s. 86–91.

jež vykonává určitou specifickou službu. Pronajímatel služeb se nazývá *musta'džir* a vykonavatel služby je *'adžir*.⁸⁹

Druhým typem *idžára* je pronájem věci nebo majetku, jež je na rozdíl od pronájmu prvního typu, tedy lidských služeb, hojně využíván. V této kategorii rozlišujeme *idžára* k nájmu určité věci, existuje v několika variantách⁹⁰ a můžeme ho přeložit jako operativní leasing, a *idžára wa iqtina*, který představuje nájem s následnou koupí věci, tedy finanční leasing.⁹¹

Kontrakt *idžára* znamená, že majitel určité věci či majetku přenechává jeho užívání jiné osobě na předem určené časové období a za předem sepsaných podmínek ve smlouvě. Smlouva musí přesně definovat předmět leasingu, uvádět všechny uživatele věci, výši poplatku⁹² a způsob platby. Smlouva by dále měla obsahovat podmínky předání, práva a povinnosti obou zúčastněných stran, formu kontroly věci atd. Předmětem *idžára* může být jakákoliv věc způsobilá k užívání. Předmět pronájmu je i v době užívání druhou osobou ve vlastnictví majitele, odpovědnost spojená s vlastnictvím tedy zůstává na něm. Na nájemce přecházejí povinnosti spojené s užíváním subjektu. Praktický příklad ze života: V případě pronájmu nemovitosti, je vlastník stále odpovědný za platbu daně z nemovitosti, zatímco povinnost placení vodného a stočného, elektřiny, plynu a dalších služeb přechází na nájemce. Účastníkem *idžára* může být i banka, obvykle zastává roli vlastníka pronajímaného majetku.⁹³

Idžára wa iqtina znamená nájem s možností následné koupě. Od konvenčního leasingu se *idžára wa iqtina* liší tím, že nájemce si posléze může, ale nemusí, užívaný předmět odkoupit. Funguje zde také princip

⁸⁹ USMANI, M. (2002): *An Introduction to Islamic Finance*, s. 109.

⁹⁰ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 93.

⁹¹ MAITAH, M. (2010): *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*, s. 39.

⁹² Výše poplatku se může v průběhu pronájmu měnit v závislosti na cenách na trhu.

WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, G. (2001): *Islámská ekonomie a bankovníctví*, s. 91.

⁹³ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 92–95.

amortizace dané věci, jež byl popsán slovy doktorky Hrdličkové v kapitole *mušáraka*. Tento způsob *idžára* je tedy, stejně jako *mušáraka* s klesající účastí, vhodným hypotečním nástrojem.

I v případě *idžara wa iqtina* dochází k bouřlivým diskuzím odborníků, zda je či není v souladu s principy islámského bankovníctví. Podle některých totiž obsahuje kombinaci dvou produktů, smlouvy nájemní a smlouvy kupní, což představuje pro klienta riziko nejistoty vztahu (*gharar*). Není zřejmé, zda je kupcem nebo nájemcem, ve skutečnosti zastává obě role. Byť je banka vlastníkem nemovitosti, veškeré povinnosti vlastníka převádí ve smlouvě na klienta. Řada učenců má názor, že transakce je v pořádku, neboť podle nich se jedná pouze o smlouvu nájemní, přičemž předmětem nájmu je část nemovitosti, vlastněná bankou. Banka je tedy skutečným vlastníkem a klient se každou splátkou stává spoluvlastníkem.⁹⁴

4.1.5 Qard hasan

Qard hasan je bezúročná půjčka, která je určena klientům ve finanční tísní. Můžeme ji nazvat také dobročinnou, ctnostnou půjčkou, neboť je používána především pro charitativní účely. V krajních případech může dojít i k závěrečnému rozhodnutí věřitele, darovat dlužnou částku. Nestane-li se tak, dlužník je povinen vrátit pouze dlužnou částku, sám může dobrovolně rozhodnout zda, při splácení, zaplatí peníze navíc pro věřitele, jako projev uznání, či nikoliv. Dříve byly tyto půjčky běžné především v rodinném kruhu. Prostředky, ze kterých banka pro tyto půjčky čerpá, pocházejí z vkladů bez výpovědní lhůty. Jedná se o jediný nástroj, skrze který dostane klient peníze v hotovosti. Poskytování tohoto

⁹⁴ Ibid., s. 97–102.

nástroje je považováno za povinnost islámské banky. Základ pro toto tvrzení se nachází v Koránu ve verších 10–11 padesáté sedmé *súry*.⁹⁵

4.1.6 Istisná' a baj' salám

Všeobecně platné podmínky pro smlouvu o prodeji a koupi v islámu zahrnují fakt, že předmět obchodu musí v okamžiku uzavření transakce existovat. V souladu s islámským právem existují dvě výjimky z tohoto pravidla, a to nástroje nazývajcí se *istisná' a baj' salám*.⁹⁶

Arabské sloveso *istasna'a* znamená „dát si vyrobit“. *Istisná'* je bankovní nástroj, sloužící výhradně k financování výroby na zakázku. Jedná se tedy o nákup zboží, které ještě neexistuje. Ve smlouvě musí být předem stanovená pouze cena, jež se nemusí hradit předem. Termín dodání nemusí být ve smlouvě přesně stanoven a smlouvu lze zrušit před zahájením výroby.

Baj' salám je obdobou nástroje *istisná'* s rozdílem, že nutnou podmínkou smlouvy je dodání zboží k určitému datu a platba zboží předem.⁹⁷

⁹⁵ Qard Hasan (1). *Institute of Islamic Banking and Insurance*.

⁹⁶ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 104–105.

⁹⁷ HASSAN, K., M. LEWIS. (2007): *Handbook of Islamic banking*, s. 52–53.

4.2 Nástroje islámského pojišťovnictví

Poté co byl vytvořen fungující bankovní systém, vyvstala potřeba doplnit ho o další nezbytné finanční služby. Islámské pojišťovnictví je relativně moderní odvětví islámského finančnictví, byť fungovalo již v rané islámské době a svůj základ má v samém Koránu.⁹⁸ První islámská pojišťovna vznikla v roce 1979 v Súdánu a v roce 1985 vyhlásila Organizace islámské spolupráce islámskou pojišťovací službu *takaful*, za produkt odpovídající islámskému finančnímu právu. V roce 1996 existovalo 30 islámských pojišťovacích společností a o deset let později to bylo již 80 a k tomu 120 poboček nabízející islámské pojištění v konvenčních pojišťovnách.⁹⁹

4.2.1 Takaful

Takaful je nástroj islámského pojišťovnictví, fungující na principu toho, že skupina účastníků pojištění vkládá stejnoměrné prostředky do založeného fondu, ze kterého pak každý jednotlivý účastník může čerpat, v případě nastalé škody či ztráty. *Takaful* znamená v arabštině „zaručující navzájem“. Jedná se tedy o sdílení odpovědnosti, vzájemné pomoci a rizika mezi osobami, které se neznají. *Takaful* společnost, založená ke každému fondu, zastává manažerskou funkci a dohlíží, prostřednictvím výboru z řad *šarí'a* odborníků, na průběh pojištění, zvláště na to, zda stále odpovídá islámskému právu.¹⁰⁰

Základní principy *takaful* pojištění:

- Rovnost a spravedlnost pro všechny účastníky.
- Platba příspěvku do fondu, na základě smlouvy o sdružování riziku.

⁹⁸ Viz Korán (5:2).

⁹⁹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 105–106.

¹⁰⁰ *Takaful. Institute of Islamic Banking and Insurance.*

- Vzájemná asistence, každý člen, v případě naplnění pojistné události, dostane určitou peněžní částku z fondu.
- Fond je vlastněn členy, nikoli pojišťovnou.¹⁰¹

¹⁰¹ HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*, s. 107.

ZÁVĚR

Filozofií islámského finančnictví je provádět finanční operace, především v bankovní sféře, na základě etických, morálních, sociálních a náboženských zásad. Hlavním principem islámských financí je zákaz *ribá*, tedy nepřiměřeného nárůstu. Tento zákaz je přikázán v Koránu a podle islámu je lichva jedním z nejtěžších hříchů, neboť v minulosti vedlo její vymáhání, až k zotročení dlužníka. Muslimové proto sestavili bankovní systém, který je v souladu s islámským právem. Aby byl tento koncept také života a konkurence schopný, museli v něm nahradit institut úroku ziskem z prodeje, tedy marží, přírážkami či poplatky za bankovní služby. Islámská banka je tedy podnik, který kupuje a prodává. Se svými klienty má zcela odlišný vztah, než banka standardní. Panuje mezi nimi partnerství, ve kterém sdílí možné obchodní zisky i ztráty. K provádění těchto obchodních činností využívá islámská banka specifické bankovní nástroje, jejichž rozdílná technika je dělí na dvě skupiny. *Mudáraba* a *mušáraka* tvoří skupinu první, založenou na sdílení risku i zisku. Druhá skupina sdružuje nástroje *murábaha*, *idžára*, *qard hasan* a *istisná' a baj' salám*, jež fungují na principu přírážky. Banka kupuje klientem požadovaný produkt a prostřednictvím jednoho z těchto nástrojů ho klientovi poskytne. Nejpoužívanějšími nástroji jsou *mudáraba*, *mušáraka*, *murábaha* a *idžára*. Nákup a prodej se uskutečňuje prostřednictvím *mudáraby* a *mušáraky*, fungujících na principu společné investice. *Murábaha* slouží k nákupu a přibližně 75% bankovních operací v islámském světě je prováděno právě touto metodou. *Idžára* je obdobou konvenčního leasingu a tvoří až 10% bankovních operací. Žádný z těchto produktů neposkytuje klientovi peněžní hotovost, banka je vždy předem seznámena s obchodním úmyslem klienta. Islámské banky se snaží plnit i roli sociální instituce. Produkt *qard hasan* je přímo určený na pomoc klientům ve finanční nouzi. Poplatky vybírané za zpožděné platby jsou

převáděny na charitativní účely. Produkty islámských finančních služeb nejsou omezeny jen na muslimy, může je využívat kdokoli.

Celý koncept islámského finančnictví se potýká s několika problémy. Za největší z nich považují fakt, že islámské finanční právo není kodifikované. Dochází proto velmi často k bouřlivým debatám odborníků, co je či není za hranou islámského práva. Jednotlivé banky mají *šarí'atské* výbory, sestavené z expertů na islámské finančnictví, které důkladně prověřují každý jeden obchod. Nicméně ještě mezi nimi nedošlo ke sjednocení názoru na přírážky, vyskytující se u některých produktů (*murábaha*), které jsou velmi kritizované pro svou podobnost s úrokem. Tyto debaty odborníků, snižují důvěryhodnost celého systému islámského finančnictví a však, že je tento koncept financování bezpečný a stabilní dokazuje skutečnost, že bez větších problémů, ustál světovou ekonomickou krizi, vypuklou v roce 2008, na rozdíl od konvenčního bankovního systému. Mnozí poté spatřili v islámském finančnictví možnou alternativu konvenčního finančnictví. Alternativu dynamickou, od které se předpokládá další růst a budoucí vývoj.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

About IDB. *Islamic Development Bank* [online]. 2016. [cit. 2016.03.23].
Dostupné z:
<http://www.isdb.org/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://24de0d5f10da906da85e96ac356b7af0>.

Bible. Praha : Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-68-4.

BUKHARI, Sahih. Kniha 38. Representation, Authorization, Business by Proxy, hadíth č. 499. *Search truth* [online]. 2016 [cit. 2016.03.21].
Dostupné z:
http://www.searchtruth.com/book_display.php?book=38&translator=1.

BUKHARI, Sahih. Kniha 23. Funerals (Al-Janaaiz), hadíth č. 468. *Search truth*. [online]. 2016 [cit. 2016.03.21]. Dostupné z:
http://www.searchtruth.com/book_display.php?book=23&translator=1&start=130.

Defining New Standards in Islamic Finance. *Islamic Financial Services Board* [online]. 2010 [cit. 2016.04.05]. Dostupné z:
<http://www.ifsb.org/index.php>.

HASSAN, Kabir, Mervyn LEWIS. *Handbook of Islamic Banking*. Northampton : Edward Elgar Publishing, 2007. ISBN 978-1-84542-083-3.

HEJDUKOVÁ, Pavlína, Michaela KRECHOVSKÁ a Karel KARLOVEC. EKONOM: Rozvoj islámského finančního systému v rámci globalizace finančních trhů. *Trendy v podnikání: vědecký časopis Fakulty ekonomické ZČU v Plzni* [online]. 2013 [cit. 2016.04.06]. Dostupné z:
<http://www.fek.zcu.cz/tvp/doc/akt/tvp-4-2013-clanek-2.pdf>.

History. *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institution* [online]. 2015 [cit. 2016.04.06]. Dostupné z: <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en>.

History. *Organisation of Islamic Cooperation* [online]. 2016 [cit. 2016.03.24]. Dostupné z: http://www.oic-oci.org/oicv3/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské finance jako alternativa*. Praha : A. M. S. trading s.r.o., 2013. ISBN 978–80-902419–5-4.

Korán. Praha : AMS, 2000. ISBN 80-9024419-1-3.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7021-925-6.

LEWIS, Bernard. *Dějiny blízkého východu*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-191-3.

MAITAH, Mansoor. *Politická a ekonomická kultura islámu na Blízkém východě*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-589-2.

MAITAH, Mansoor. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-608-0.

Musharakah. Permanent. *Institute of Islamic Banking and Insurance* [online]. 2010 [cit. 2016.04.01]. Dostupné z: http://www.islamic-banking.com/glossary_M.aspx.

MUSLIM, Sahih. Kniha 1. The Book of Faith (Kitab Al-Iman), hadíth č. 161. *Search truth*. [online]. 2016 [cit. 2016.03.21]. Dostupné z: http://www.searchtruth.com/book_display.php?book=1&translator=2&start=160.

Organizace islámské spolupráce. *Czefrica* [online]. 2016 [cit. 2016.03.22]. Dostupné z: <http://www.czefrica.com/cs/regionalni-organizace/36->

regionalni-organizace/regionalni-organizace/304-organizace-islamske-spoluprace-oic.html.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha : Sefer, 1993. ISBN 80-900895-4-2.

PELECHOVÁ, Marta. Islámské bankovníctví je bezpečnější. *E15* [online]. 2012 [cit. 2016.04.06]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/pravo-a-byznys/islamske-bankovnictvi-je-bezpecnejsi-920877>.

PERRY, Frederick, Scheherazade REHMAN. Globalization of Islamic Finance: Myth or Reality? *International Journal of Humanities and Social Science* [online]. Prosinec 2011 [cit. 2016.04.02]. Dostupné z: http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_1_No_19_December_2011/12.pdf.

Qard Hasan (1). *Institute of Islamic Banking and Insurance* [online]. 2010 [cit. 2016.04.01]. Dostupné z: http://www.islamic-banking.com/glossary_Q.aspx.

ŠIMEK, Bohuslav. *Současná islámská ekonomie – komparativní analýza vybraných přístupů*. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta filozofická, 2014.

Tabung Haji Background. *Tabung Haji* [online]. 2016 [cit. 2016.03.22]. Dostupné z: <http://www.tabunghaji.gov.my/background>.

Takaful. *Institute of Islamic Banking and Insurance* [online]. 2010 [cit. 2016.04.01]. Dostupné z: http://www.islamic-banking.com/glossary_T.aspx.

USMANI, Mufti Muhammad Taqi. *An Introduction to Islamic Finance*. Hague : Kluwer Law International, 2002. ISBN 90 411 1619 2.

WEBEROVÁ BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomie a bankovníctví*. Praha : Dar Ibn Rushd, 2001. ISBN 80–86149-33–1.

RESUMÉ

Keywords: Finance, Banking, Islamic banking, Interest, Usury, Islamic banking products

The bachelor thesis titled „Tools of Islamic financial system " is an analysis of the functioning of Islamic financial instruments that are based on specific financial principles, especially the principle of the prohibition of Riba, which means the increase of the owed amount. These principles are based on Islamic law, an inherently belonging to the Islamic religion. In the first part of this thesis, there is a brief overview of how other monotheistic religions see the issue of interest rate. This part of the thesis also presents the foundations of the Islamic religion and to introduce the topic of islamic financing it describes the history of banking in the Middle East. In the next part, the thesis introduces the theoretical bases of Islamic finance according to Muhammad Baqir as-Sadr, who is a prominent Islamic scholar. At the end of the third part, the basic principles of Islamic finance are explained. The last part of the thesis describes the various instruments of Islamic banking, islamic insurance and analyzes their technique.